NOTE FILOLOGICE DESPRE STAICO GRĂMĂTICUL

ALEXANDRU MAREŞ
Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

1. Câteva clarificări biografice

a) Cei care s-au referit la activitatea acestui harnic traducător din a doua jumătate a secolului al XVII-lea i-au reprodus numele diferit: Staico, câțiva[1], Staicu, cei mai mulți[2]. Am înregistrat şi o lucrare, e drept de colaborare, în care apar ambele variante[3]. Grămăticul se iscălea însă Staico, aşa cum reiese din două manuscrise autografe care îi conservă numele: o dată, criptografiat în cheia grecească, ѡѱѓѳвпʌ (=Staico)[4], altă dată, scris în clar: ѕтаикѡ[5]. Aceste mărturii certe, singurele pe care le deținem, reproduc forma slavonă meridională a numelui, cu sufixul *-ko*. Se impune, prin urmare, ca la reproducerea numelui grămăticului târgovişte an să avem în vedere forma din urmă, expresie a voinței acestuia, şi nu forma românizată *Staicu*.

b) În prima sa contribuție din 1960, Diomid Strungaru l-a identificat pe Staico Grămăticul cu dascălul Daniil de la Mitropolia din Târgovişte, posesorul unui exemplar din ediția *Gramaticii slavone* a lui Meletie Smotrițki, apărută în 1619[6]. Identificarea propusă ar rezulta din două însemnări ale aceluiaşi personaj, care se semnează pe paginile manuscrisului slavon 462 (B.A.R.), o dată, grămăticul Staico, şi, altă dată, ieromonahul Daniil[7]. Neacordând credit ipotezei lui Strungaru, Victor Papacostea considera că asemănarea, sub aspectul scrisului, dintre cele două însemnări s-ar explica

[1] Cartojan 1929: 266 şi Cartojan 1938: 49; Mihăilă 1972: 313, 314, 320, 323; Mazilu 1976: 178, nota 4.

[2] Strungaru 1960: 298; *idem* 1964: 96–97; *idem* 1966: 151–156; Ivaşcu 1969: 136–137, 241; Gheție 1977: 559–562; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900,* p. 804; Ursu 1981: 515, 516 etc.; Rotaru 1981: 121–123; Mihăescu 2006: 14, 17, 51 etc.

[3] *Istoria literaturii române. I.* p. 342 (Staicu), p. 499 şi 506 (Staico).

[4] BAR, ms. rom. 2341, f. 6^{r}. N. Iorga, care a reprodus criptograma într-o formă lacunară (ѡѱѓвпʌ᾽, se îndoia că numele conținut ar fi Staico (Iorga 1904a: 22–23). În *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, Bucureşti, 1904, Iorga îl menționează pe traducător o dată drept Stoica logofătul (Iorga 1904b: 195), iar altă dată ca dascălul Staico (Iorga 1904b: p. 219). Demostene Russo a fost cel dintâi care a arătat că criptograma respectivă trebuie citită Staico (Russo 1907: 9, nota 2).

[5] BAR, ms. rom. 1570, f. 166^{r}.

[6] Strungaru 1960: 298.

[7] *Ibidem*, nota 39.

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)

prin „apartenența celor doi cărturari la aceeaşi «şcoală»”[8]. În realitate, premisa ipotezei lui Strungaru este greşită, întrucât însemnarea din ms. sl. 462 nu-i poate fi atribuită lui Staico Grămăticul[9]. Să mai notăm că pe fila 124^{v} a manuscrisului respectiv nu apare însemnarea care conservă numele ieromonahului Daniil[10]. În rezumatul tezei sale de doctorat, Diomid Strungaru nu mai aminteşte de această identificare, în schimb notează anul 1643 din pretinsa însemnare a lui Staico drept termen *a quo* pentru începutul activității grămăticului târgovişte an[11]. Lipsit de orice suport faptic, acest an nu poate fi reținut pentru biografia acestui traducător.

c) În cuprinsul *Istoriei literaturii române* a lui George Ivaşcu, numele lui Staico Dascălul apare, potrivit *Indicelui de nume*, în trei rânduri: la p. 136–137, unde se redă pe scurt activitatea sa de traducător şi dascăl la şcoala din Târgovişte, la p. 241, unde se semnalează traducerea cronografului rusesc, şi la p. 263, unde se reproduce, după *Anonimul brâncovenesc*, episodul judecării boierului Staico, care uneltise împotriva lui Constantin Brâncoveanu. Identificarea este evident greşită, boierul amintit în cronică, nimeni altul decât Staico Bucşanu (Merişanu), fiind cunoscut ca intrigant politic[12], cu un parcurs biografic complet diferit de cel al dascălului din Târgovişte.

d) Un act din 25 martie 1653, privind vânzarea unei proprietăți din Bâldana (j. Ilfov), menționează că zapisul respectiv a fost scris de Radul din Piteşti „în casa lui Staico logofăt”; acesta din urmă precizează când se iscăleşte că era „ot Târgovişte”[13]. Ştirea de față poate fi pusă în legătură cu Staico Grămăticul care în acea vreme îşi desfăşura activitatea tot în Târgovişte? Răspunsul este negativ. Forma numelui din iscălitură (Staicu) şi, mai ales, ductul literelor diferit de cel din scrisul dascălului nostru împiedică o astfel de relaționare[14].

e) Potrivit propriei mărturii, Staico Grămăticul a activat pe lângă biserica domnească din Târgovişte[15]. Cunoscând acest amănunt, ne putem întreba dacă despre el este vorba într-un document din 2 februarie 1654, în care se pomeneşte o delegație

---

[8] Papacostea 1962: 189.

[9] Numele de împrumut este Stoica (+ и҃пи҃ а҃ мно҃г грѣшни҃к грамапи҃к спо҃ка в лѣ҃т ҳзрна „Am scris eu, mult greşitul Stoica, în anul 7151 (=1643)”, f. 126^{v}), şi nu Staico, cum îl mai găsim reprodus greşit şi de P. P. Panaitescu 2003: 291. De aceeaşi mână şi pe aceeaşi pagină mai înregistrăm două însemnări: + и҃пи҃ а҃ мно҃г грѣшни҃к „Am scris eu mult greşitul” şi, respectiv + и҃пи҃ а҃ мно҃г грѣшни҃к грамапи҃к манѣ ѿ сто҃а миѯо҃плие влѣ҃т ҳзрна „Am scris eu mult păcătosul grămătic Manea de la sfânta Mitropolie în anul 7151 (=1643). E lesne de înțeles că cele trei însemnări nu au nimic a face cu Staico Grămăticul. De altfel, în aceste însemnări, litera г, în suprascriere, apare într-o variantă apropiată de д, neînregistrată în scrisul lui Staico; vezi ms. rom. 312 (autograful acestuia): мно҃г наро҃ди҃ (f. 98^{r}), мно҃г плодъ҃ (f. 203^{v}), рѣ҃мег҃ (f. 66^{r}) etc.

[10] Ion Gheție 1977: 561.

[11] Strungaru 1973: 8.

[12] Stoicescu 1971: 128–129.

[13] *Documenta Romaniae historica. B. Țara Românească*, vol. XXXVIII, p. 103–104 (nr. 87).

[14] Cf. BAR, Doc. ist. CCCLVII/25.

[15] BAR, ms. rom. 1570, f. 166^{r}.

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)

de cinci persoane (printre care figura şi un Staico logofăt), de la biserica domnească din Târgovişte, venită în Bărbăteşti (j. Dâmbovița) „să vază viia ce ce le-au dat-o măriia sa domnu nostru”[16]. În rândul iscăliturilor nu figurează aceea a lui Staico logofăt. În schimb, aflăm iscăliturile unui Stoica postelnic şi a încă unui Stoica, lipsit de funcție, ale căror nume nu sunt înregistrate în cuprinsul textului[17].

2. Prima traducere românească a *Patericului*

Cu peste trei decenii în urmă, N. A. Ursu a atras atenția asupra ms. rom. 1429 (BAR), în ale cărui texte aparținând *Patericului* şi vieților de sfinți se regăseau particularități de limbă caracteristice traducerilor efectuate de Staico Grămăticul: derivatul *ceriuresc*, derivatul cu suf. *-ame: voinicame*, forma *încătroo*, auxiliarul *veri*, derivate cu *-(i)cos* şi *-(i)ciune: scârbicios, prosticiune*. Prezența acestor particularități lingvistice l-a determinat pe N. A. Ursu să presupună că textele manuscrisului respectiv, copiate în 1676 de logofătul Vladul, au fost traduse de grămăticul târgovişte an[18].

Ipoteza cercetătorului ieşean a trecut, se pare, neobservată, căci, ulterior lansării ei, texte din cuprinsul acestui manuscris au fost studiate, unul chiar publicat, fără a se face vreo referire la posibilitatea traducerii lor de către Staico[19]. Între timp, un examen lingvistic comparativ, întreprins de Doru Mihăescu, între textele din ms. rom. 1429 şi cele aparținând traducerilor lui Staico (cf. ms. rom. 312, 1385, 1570 şi 2341), a scos la iveală un mare număr de particularități comune, cum ar fi închiderea lui *e* medial aton la *i*, prezența diftongului *îi* în *câine, pâine*, palatalizarea lui *f* în *hiară, hier*, rostirea dură a dentalei *d* în *dă* (=de), rostirea dură a fricativelor *ş* şi *j*, fonetismul *tinăr(ă)*, forme arhaice de perfect simplu *ziş*, forme arhaice de imperativ *blem, blemați*, pronumele *nimenea*, adverbul *astară*, cuvinte ca *hatman* „comandant de oşti”, *rigă* „rege” etc.[20] Acest fond comun de trăsături lingvistice vine negreşit în sprijinul ipotezei lui N. A. Ursu, a conchis Doru Mihăescu[21].

În ms. rom. 1429 se regăsesc şi alte particularități de limbă nerelevate până acum, caracteristice scrierilor traduse de Staico Grămăticul[22]: fonetismul etimologic *genuchele* (f. 231^{r}), cf. *îngenuchie* (f. 76^{v}) – *genuchiul* (ms. rom. 312, f. 87^{v}/b-16), *genuchiele* (ms. rom. 312, f. 121^{r}/b-10, 181^{v}/b-20), adj. *mitutel* (f. 70^{v}) – *mitutel* (ms. rom. 1385, f. 38^{v}), pron. nehot. *fieteşcare* (f. 57^{v}) – *fieteşcare* (ms. rom. 2341, f. 1^{r}/5-6), *fieteşcăruia* (ms. rom. 2341, f. 1^{r}/8-9, 23^{r}/8-9, 11)[23], formele slabe de perfect şi participiu ale verbului *a înțelege: înțeleguiu* (f. 222^{r}), *înțelegu* (f. 82^{r}, 141^{r}), *înțelegură* (f. 223^{r}), *n-*

[16] *Documenta Romaniae historica. B. Țara Românească*, vol. XXXIX, p. 38.

[17] *Ibidem*, p. 39.

[18] Ursu 1981: 527–528.

[19] Vezi Moraru [2005]: 104–131 (*Testamentul lui Iov*); Mihăilescu 2008: 117–123, 128–134.

[20] Mihăescu 2006: 82–87, 89.

[21] *Ibidem*, p. 86.

[22] În exemplele care urmează, pe prima poziție sunt cele preluate din ms. rom 1429, iar pe poziția secundă cele aparținând traducerilor lui Staico: ms. rom. 312, 1385, 1570 şi 2341.

[23] Pentru alte exemple din traducerile lui Staico, vezi şi Ursu 1981: 525.

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)

am înțelegut (f. 142^{v}) – *înțeleguiu* (ms. rom. 1385, f. 209^{v}), *înțelegu* (ms. rom. 1385, f. 36^{v}), *înțelegut-am* (ms. rom. 312, f. 183^{v}/b-10), adv. *încaile* „măcar, barem" (13^{v}, 207^{r}) – *încaile* (ms. rom. 312, f. 117^{r}/a-8; ms. rom. 2341, f. 1^{v}/12), cuvinte ca *balamut* „amăgitor; clevetitor" (113^{r}, 163^{r}) – *balamut* (ms. rom. 312, f. 173^{r}/a-11), *balamuții* (ms. rom. 1570, f. 34^{v}), *clocni* „a lovi" (163^{r}) – mă *clocnesc* (ms. rom. 312, f. 124^{r}/a-6), *întort* „sucit, strâmb" (6^{v}, 42^{v}) – *întortul* (ms. rom. 1385, f. 42^{r}), *înțelegătură* „înțelegere" (f. 184^{v}, 189^{v}) – *înțelegătură* (ms. rom. 1570, f. 164^{r}), *înțelegăturile* (ms. rom. 1570, f. 144^{v}), *jălcui* „a se plânge, a se jeli" (f. 227^{v}, 234^{r}) – *jelcui* (ms. rom. 312, f. 197^{r}/b-12), *semui* „a asemăna, a compara" (f. 86^{v}) – *semuiesc* (ms. rom. 312, f. 132^{v}/b-4), *semuiiu* (ms. rom. 312, f. 197^{v}/a-10), *soli* „a hărăzi" (f. 96^{r}) – *solesc* (ms. rom. 312, f. 161^{v}/a-10), *sporitor* „cel care face să sporească ceva" (f. 239^{r}) – *sporitor* (ms. rom. 312, f. 192^{v}/a-21), *steblă* „ramură" (f. 224^{r}) – *steblă* (ms. rom. 312, f. 141^{r}/a-21).

Aceste particularități lingvistice comune confirmă, la rândul lor, ipoteza traducerii textelor din ms. rom. 1429 de către dascălul târgoviștean.

3. O traducere necunoscută a lui Staico Grămăticul

De curând, Ovidiu-Victor Olar a constat că ms. rom. 1324 (BAR) conservă traducerea în limba română a unei cărți tipărite la Moscova, în 1655, din porunca patriarhului Nikon: *Skrižal* „Tablă"[24], în sensul de „Tabla legii". Din cuprinsul ediției ruseşti manuscrisul academic reține exegeza liturgică a lui Ioan Nathanail publicată în 1574 şi scrisoarea patriarhului Nikon al Constantinopolului adresată în mai 1655 omologului său moscovit[25]. Întemeiat pe o însemnare din care reiese că manuscrisul a fost scris în 1709, Ovidiu-Victor Olar presupune că traducerea celor două texte ar fi fost o inițiativă a lui Antim Ivireanul[26].

Incitat de studiul domnului Olar, am deschis, la rândul nostru, acest manuscris. Şi surpriză: aveam sub ochi un autograf al lui Staico Grămăticul. Scrisul bine cunoscut al dascălului târgoviştean (vezi fig. 1), se regăsea şi în manuscrisul de față (vezi fig. 2). Cât priveşte însemnarea de la fila 233^{r}, şi nu de la fila 223^{r}[27], aceasta nu aparține copistului manuscrisului[28].

Ştiind, prin urmare, că cele două texte din ms. rom. 1324 sunt scrise de Staico, este firesc să ne întrebăm dacă traducerea acestora i se datorează. Răspunsul este afirmativ, „amprentele" sale lingvistice fiind omniprezente în paginile manuscrisului:

1) substantivul *vrăjmaş* prezintă constant forma cu *-u-* silabic, înregistrată numai în scrisul lui Staico[29]: *vrăjumaşi* (f. 10^{r}), *vrăjumaşii* (f. 212^{v}).

[24] Olar 2011: 283–288.
[25] *Ibidem*, p. 285–287.
[26] *Ibidem*, p. 287–288.
[27] *Ibidem*, p. 288.
[28] Data din însemnare (1708) nu-i aparține copistului, ci probabil unui oarecare Dinul, care notează pe prima filă de gardă a manuscrisului: „Scris-am eu Dinul la leat 7227 (=1719).
[29] Ursu 1981: 525.

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)

2) Adjectivul *ceriuresc* „ceresc", o creație, se pare, a lui Staico[30], apare notat în mod curent: „cortului *ceriuresc*" (f. 12^{r}; cf. şi f. 20^{v}, 56^{v}, 58^{v}, 59^{v}), „*ceriureşti* cuvinte" (f. 12^{v}; cf. şi 16^{r}, 21^{v}, 63^{v}, 208^{r}, 210^{v}, 212^{v}), „*ceriureasca* pâine" (f. 10^{v}; cf. şi f. 11^{v}, 46^{v}); cf. şi „*preceriurescul* Dumnezeu" (f. 6^{r}, 10^{v}).

3) Pronumele nehotărât *fieteşcare*, înregistrat frecvent în traducerile lui Staico[31], se întâlneşte des şi în ms. rom. 1324: „*fieteşcare* tainã" (f. 2^{r}; cf. şi 9^{v}, 56^{r}, 204^{v}).

4) Forma *numei*, variantă a verbului *a numi*, specifică scrisului lui Staico[32], apare frecvent notată: *numeiesc* (f. 12^{r}, 87^{r}), *numeiaşte* (f. 36^{r}, 90^{v}, 93^{r}, 140^{v}, 168^{v}), *numeim* (f. 30^{r}), *se numei* (f. 29^{v}), *se numeiaşte* (f. 7^{r}, 37^{v}), *numeit* (f. 5^{r}, 212^{v}), *a numei* (f. 173^{r}); cf. şi *numeire* (f. 93^{v}), *numeirea* (f. 23^{r}, 29^{v}), *numeiri* (f. 159^{v}).

5) Forma slabă de perfect a verbului *a înțelege*, bine reprezentată în scrisul lui Staico[33], apare şi în traducerea scrierii lui Ioan Nathanail: *înțelegut-ai* (f. 53^{v}); cf. şi substantivul *înțelegătura* „înțelegerea" (f. 23^{v}).

6) Locuțiunea adverbială *în zaludul* „în zadar", înregistrată sub formă articulată numai în traducerile lui Staico[34], apare şi în acest manuscris: „că de se-ară fi arătat după nălucitură, toate ale socotinții ară fi fost în deşert şi în zaludul" (f. 116^{v}), „iar când ne despărțim şi cădem de la preasfântul trup, atunce în zaludul mâncăm dumnezeieştile taine" (f. 188^{v}).

7) Substantivul *voinicame* „totalitatea oştenilor, oştire" („Pentru toată curtea şi pentru toată voinicamea lor", f. 79^{v}) este înregistrat în epoca veche în puține texte[35], între care figurează şi traducerile lui Staico[36]; cf. în acelaşi text şi substantivul *adâncame* „adâncime" („că văzând nelesnea şi adâncamea cea fără măsură a aflărilor, mă întunecez", f. 158^{v}), care a fost întâlnit în scrierile aceluiaşi traducător[37].

8) Derivatele cu sufixul *-ie,* cu o frecvență mare în scrierile traduse de Staico[38], sunt înregistrate şi în ms. rom. 1324: *începătorie* (f. 24^{v}, 26^{r}), *îngeriia* (f. 162^{r}), *mărie* (f. 165^{r}, 208^{v}, 211^{v}, 216^{r}), *mâlcomie* (f. 17^{r}), *muncitorie* (f. 96^{r}), *stăpânie* (f. 26^{r}).

9) Interjecția *vaio* „vaileu", atestată numai în scrisul lui Staico[39], apare şi în manuscrisul de față: „Şi vaio acelora care încep lucru bun ca acesta şi nu-l săvârşesc" (f. 7^{r}).

Cele două texte păstrează, în numeroase locuri, urmele unor intervenții ale lui Staico (întregiri[40], glosări[41], retraduceri[42]), care evidențiază străduința acestuia de a-şi îmbunătăți traducerea.

[30] *Ibidem.*
[31] Cf. supra, nota 23.
[32] Ursu 1981: 526–527.
[33] Vezi mai sus, p. 251.
[34] Ursu 1981: 527.
[35] Densusianu 1938: 316; *Evanghelie învățătoare,* Govora, 1642, p. 137; Drăganu 1914: 197.
[36] Strungaru 1976: 523.
[37] *Ibidem.*
[38] Ursu 1981: 527.
[39] Strungaru 1973: 22.

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)

Sub raport lexical, merită să consemnăm numărul mare al cuvintelor de origine rusă, explicabil prin proveniența originalului transpus. Prezentăm câteva dintre acestea, unele cu o existență efemeră, redusă la textul de față:

camilavcă „potcap acoperit cu un văl negru purtat de călugării ortodocşi la zile mari" (< rus. камилавка): „Cucului şi camilavcele arată omorârea trupului" (f. 46[r]);

ceast „parte" (< rus. часть): „Şi denpreună de-a dereapta sfinţitei pâini punem ceastul care-l luom în numele ei" (f. 65[v]);

ceastiță „părticică" (< rus. частица): „şi ceastița aceaea iaste în locul Fecioare<i> carea născu pe el trupeaşte" (f. 63[v]);

plaştaniță „aer, epitaf" (< rus. плащаница): „şi plaştaniţa carea se chiamă ubrus cu care slujesc diaconii…" (f. 46[r-v]);

prinoşenie „prinos, ofrandă" (< rus. приношение): „pentru că (numai) această prinoşenie a jertvei iaste rugătoare" (f. 154[r]);

priobştenie „împărtăşanie, cuminecare" (< rus. приобщение): „preasfinţitul mir, de care fericitul Dionisie grăiaşte că iaste asemenea dumnezeieştii priobştenii (glosat marginal: *priceaşteniei*)" (f. 148[r]);

raspeatie „răstignire" (< rus. распятие): „Sicriiaşul pe care iaste raspeatiia, locul al locului unde se răstigneaşte Hristos" (f. 15[r]);

răscolnic „adept al unei secte religioase, despărțită de biserica ortodoxă în secolul al XVII-lea" (< rus. раскольник): „Că sâ<n>tă porâncă avem de la apostoli, de eretici ca să fugim de dinşii… ca de nişte răzvrătiți, asemenea şi răscolnici" (f. 204[r]);

răzvală „răscoală, răzmeriță" (< rus. развал): „şi să nu fie întru voi răzvale" (f. 203[v]), „nu era putința aceasta să facă împărțeală rânduialei besearecilor, ca să se socotească atunce ereticeşti sau de răzvală" (f. 204[v]).

---

[40] Notate de noi între paranteze ascuțite: „ca nici <de> o iscuşenie" (f. 8[v]), „<auzind> tocarea" (10[r]), „şi acesta <de dobitoc> sânge" (11[v]), „cum grăiaşte <fericitul> apostol Pavel" (f. 78[v]), „cum ai zice <acelora> să nu se atingă" (f. 204[r]), „cu lucrure <trupeşti> şi cu seamne" (f. 206[r]), „pre ea la <amândoo> umerele lui" (f. 210[v]) etc.

[41] Notate după bara oblică: *pravoslavnic/ au drept* (f. 2[v]), *candelă/ sticlă* (f. 8[r]), *calamos/ trost* (f. 9[r]), *rodul/ poama* (f. 11[v]), *ierarşi/ începători de preoție* (f. 15[v]), *cinul/ rânduiala* (f. 16[r]), *epitafii/ aer* (f. 27[v]), *acea casă/ besearecă* (f. 29[r]), *blagodatul/ bun darul* (f. 35[v]), *în epigonat/ în bederniță* (f. 37[r]), *agnețul/ mielul* (f. 54[v]), *blagocestvi/ buni creştini* (f. 62[v]), *slavosloveaşte/ cu mărie măreaşte* (f. 75[r]), *în sfântul simvol/ cum ai zice vearuiu* (f. 92[r]), *ginerele/ mirele* (f. 97[r]) etc. De reținut faptul că traducătorul glosează uneori cuvinte cunoscute prin cuvinte de origine rusă şi slavonă: *părticealele/ ceasturile* (f. 64[v]), *părticeaoa/ ceastul* (f. 65[v]), *mărturisirea/ ispovedire* (f. 76[r]), *mărturisit/ ispovedit* (f. 76[r]) etc; cf., în alte exemple, glosarea prin cuvântul existent în originalul rusesc: *ce iaste hirotonisit/ ръкоположе* (f. 33[v]), *nu cu striştea/ нещатїе* (f. 107[r]) etc.

[42] Notate de noi după bara oblică (prima traducere fiind anulată cu o linie): „care ~~să fie~~ întru dânsa"/ „iaste" (f. 5[v]), „să gătească de-acie ~~tămâie~~" / „candela" (f. 8[r]), „~~se lucrează~~"/ „se săvârşesc" (f. 17[v]), „~~şi au~~ puteare" / „şi iaste" (f. 26[r]), „Shima iară cea ~~călugărească~~ iaste..."/ „monaşescă" (f. 35[v]), „~~iaste lucrarea~~" / „sânt lucrătoare" (f. 52[r]), „pentru ~~aceia~~" / „dinşii" (f. 76[v]), „întru ~~rugăciunea~~ tuturor"/ „auzul" (f. 84[r]), „în sufletul celor ci ~~aud~~" / „ascultă" (f. 96[r]), „şi ~~cân ar~~ deade" / „deaca" (f. 212[r]), „~~de a~~ carii se duce jertva" / „pentru" (f. 219[v]) etc.

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)

În concluzie, putem spune că prin traducerea de față, ca şi prin alte traduceri ale lui Staico (*Cronograful, Cartea lui Chiril*), în vechea română literară începe să se manifeste influența limbii ruse.

4. Două expresii cărturăreşti

a) *Din unghii moi (tinere)* „de mic, din fragedă copilărie ”

La sfârşitul transpunerii *Cărții lui Chiril*, Staico Grămăticul anexează o scurtă însemnare din care aflăm că era „slujitoriul besearicii domneşti tocma *den unghii moi* (n.n.; Al. Mareş) şi den coconie până la bătrâneațe slujitoriu besearecii”[43]. Necunoaşterea semnificației acestei locuțiuni adverbiale este evidentă în cazul celor care au reprodus însemnarea precitată: Diomid Strungaru preferă să înlocuiască cuvintele locuțiunii prin trei puncte de suspensie notate între paranteze drepte[44], în vreme ce Gabriel Ştrempel le reproduce într-o lecțiune considerată nesigură, „din Unghimoi (?)”[45]. În realitate, *din unghii moi* exprimă în pasajul respectiv înțelesul „de mic, din fragedă copilărie”; cf. sl. **отъ мєкькыхъ ноκъть** tradus după gr. *ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων* „din unghii moi”[46].

O variantă a acestei locuțiuni adverbiale, sub forma *din unghii tinere*, se întâlneşte la Dosoftei (*Viețile sfinților*)[47], care a cunoscut-o, probabil, tot pe cale cultă; cf. lat. *de tenero ungui*[48] şi gr. *ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων*, care în slavonă cunoaşte şi variantele **изъ млдъ ногътий** şi **отъ млдыхъ ноктєй** „din unghii tinere”[49].

b) *De supt speaie şi de supt pat pre sfeaştnic* „din întuneric spre lumină”

În aceeaşi însemnare din ms. rom. 1570 (BAR), traducătorul mărturiseşte: „Truditu-se-au la această carte a o aduce de pre limba slovenească pre limba românească, *de supt speaie şi de supt pat pre sfeaştnic* (n.n.; Al. Mareş), ca să se lumineaze iubitorii de cetenie, eu, mult păcătosul şi în toate greşitul, Staico Gramaticul...”. În expresia *de supt speaie şi de supt pat spre sfeaştnic* răzbat cuvintele lui Isus referitoare la folosul luminii (*Matei*, V, 15; *Marcu*, IV, 21; *Luca*, VIII, 16, XI, 33). Cuvântul *speaie* „coş; vas” indică că Staico era familiarizat cu textul evanghelic pus în circulație de *Noul Testament* de la Bălgrad: „Au dară făcliia pentr-acea o aprindu ca să puie supt speaie sau supt pat, au nu în sfeaşnic să o puie?” (*Marcu*, IV, 21)[50].

[43] BAR, ms. rom. 1570, f. 165^{v}.
[44] Strungaru 1973: 8.
[45] Ștrempel 1978: 372.
[46] Miklosich, s.v. **ногъть**.
[47] DLR, s.v. *unghie*.
[48] Gaffiot, s.v. *unguis, -is*.
[49] Miklosich, s.v. **ногъть**.
[50] Cf. ediția apărută în 1988 la Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, p. 181; cuvântul *speaie* apare şi în citatele din *Matei*, V, 15 (p. 127) şi *Luca*, XI, 33 (p. 237).

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)

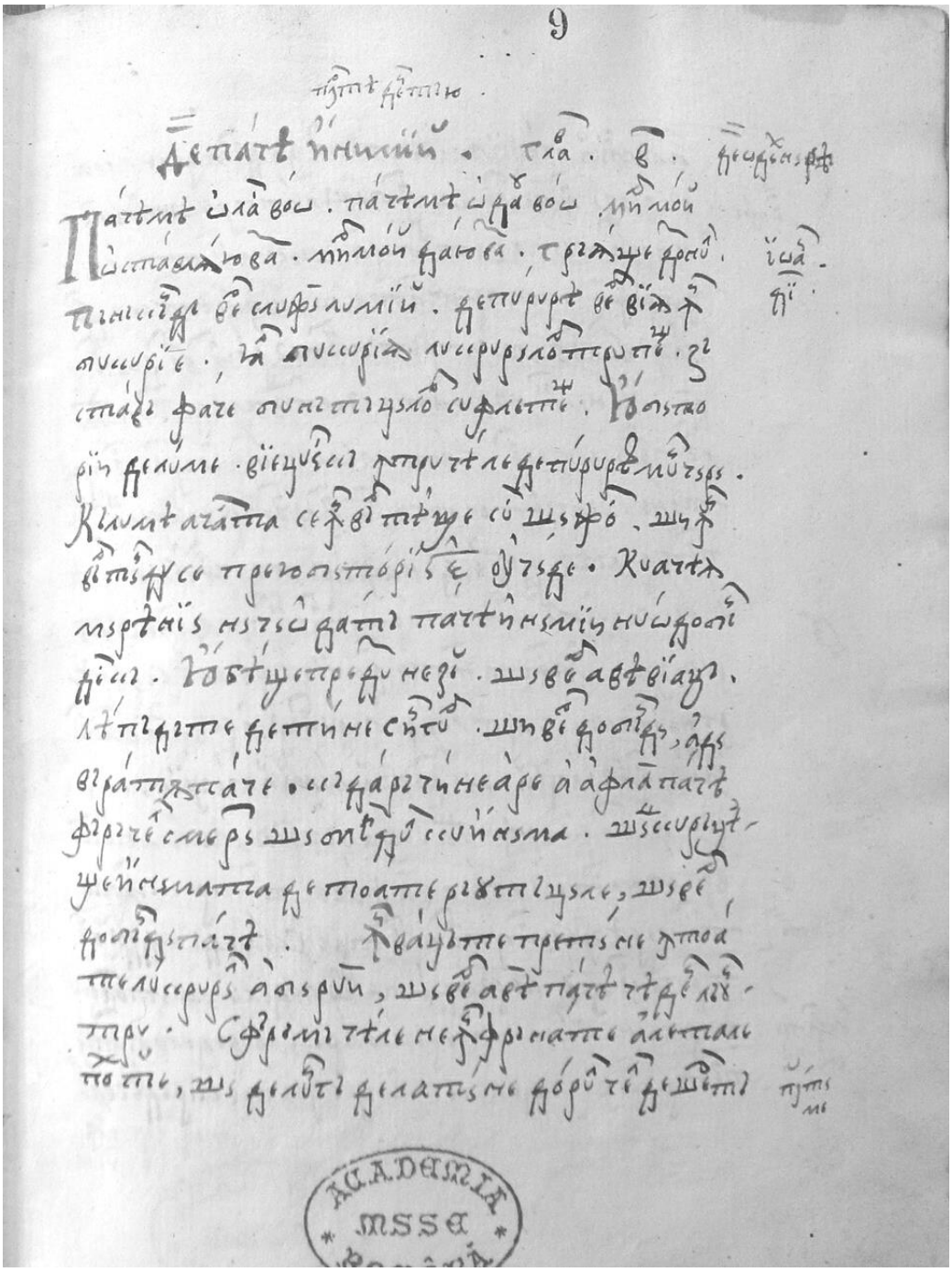


Fig. 1: ms. rom. 2341, f. 9[r]

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)

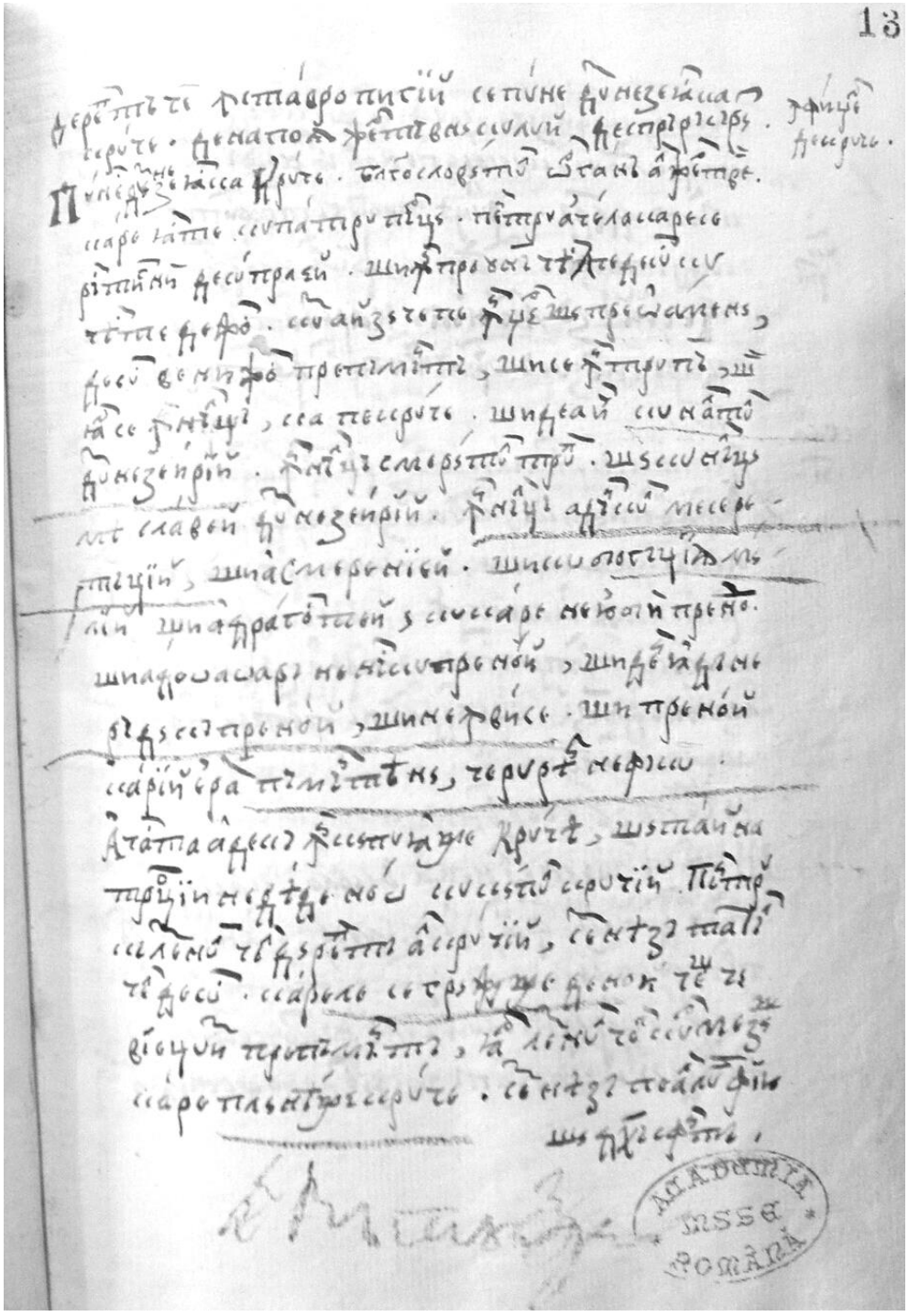


Fig. 2: Ms. rom. 1324, f. 13^{r}

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Cartojan, N., 1929, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I, Bucureşti , Casa Şcoalelor.

Cartojan, N., 1938, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. II, București, Editura Fundației pentru Litratură şi Artă.

Densusianu, Ovide, 1938, *Histoire de la langue roumaine*, Tome II, Paris, Ernest Leroux.

Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1979.

DLR = *Dicționarul limbii române.* (Academia Română) Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur şi acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala şi acad. Gheorghe Mihăilă. Bucureşti, Editura Academiei Române. Tomul VI. Litera *M*: 1965–1968; Tomul VII. Partea 1. Litera *N*: 1971; Tomul VII. Partea a 2-a. Litera *O*: 1969; Tomul VIII. Litera *P*: 1972–1984; Tomul IX. Litera *R*: 1975; Tomul X. Litera *S*: 1986–1994; Tomul XI. Partea 1. Litera *Ş*: 1978; Tomul XI. Partea a 2-a şi a 3-a. Litera *T*: 1982–1983; Tomul XII. Partea I. Litera *Ț*: 1994 ; Tomul XII. Partea a 2-a. Litera *U*: 2002; Tomul XIII. Partea I şi a 2-a şi a 3-a. Litera *V* şi literele *W, X, Y*: 1997–2005; Tomul XIV. Litera *Z*: 2000 ; Tomul I. Partea a 3-a. Litera *D. D – Deînmulțit,* 2006; Tomul I. Partea a 4-a. Litera *D. Deja – Deținere.* 2006; Tomul I. Partea a 5-a. Litera *D. Deținut – Discopotiriu.* 2007; Tomul I. Partea a 6-a. Litera *D. Discord–Dyke.* 2009; Tomul IV. Litera *L. L–Lherzolit.* 2008; Tomul V. Litera *L. Li–Luzulă.* 2008; Tomul I. Partea a 7-a. Litera *E. E–Erzaț.* 2009; Tomul I. Partea a 8-a. Litera *E. Es–Ezredeş.* 2010; Tomul III. Literele *J, K, Q.* 2010.

Documenta Romaniae historica. B. Țara Românească, vol. XXXVIII, Bucureşti, Editura Academiei e, 2009.

Documenta Romaniae historica. B. Țara Românească, vol. XXXIX, Bucureşti, Editura Academiei, 2010.

Drăganu, Nicolae, 1914, *Două manuscripte vechi. Codicele Teodorescu şi Codicele Marțian*, Bucureşti-Leipzig-Viena, Otto Harrassowitz, Gerold & comp.

Evanghelie învățătoare, Govora, 1642, ediție, studiu introductiv, note şi glosar de Alin-Mihai Gherman, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.

Gaffiot, Félix, *Dictionnaire latin-français*. Nouvelle édition revue augmentée sous la direction de Pierre Flobert, Paris, Hachette-Livre, 2000.

Gheție, Ion, 1977, „Derivatele cu sufixul -**ame** şi o chestiune de paternitate", în *SCL*, XXVIII, nr. 5, p. 559–562.

Iorga, N., 1904a, *Două biblioteci de mănăstire: Ghighiu şi Argeş*, Bucureşti.

Iorga, N., 1904b, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, Bucureşti.

Istoria literaturii române. I. Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400–1780), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1964.

Ivaşcu, George, 1969, *Istoria literaturii române*, volumul I, Bucureşti, Editura Ştiințifică.

Mazilu, Dan Horia, 1976, *Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea*, Bucureşti, Editura Minerva.

Mihăescu, Doru, 2006, *Cronografele româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Mihăilă, G., 1972, *Contribuții la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, Editura Minerva.

Mihăilescu, Gabriel, 2008, *Viața Sfintei Maria Egipteanca. Cele mai vechi traduceri, manuscrise şi versiuni. Studii şi texte,* Editura Universității din Bucureşti.

Miklosich, Fr., *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862-1865.

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)

Moraru, Mihai, [2005], *Studii şi texte, II Vechi legende apocrife*, Bucureşti, Editura Adam.

Olar, Ovidiu-Victor, 2011, „Ecoul reformei liturgice a patriarhului Nikon al Moscovei în țările române la începutul secolului al XVIII-lea", în volumul *In honorem Cătălina Velculescu. La aniversară*, Bucureşti, Paideia, p. 283-290.

Panaitescu, P. P., 2003, *Catalogul manuscriselor slavo-române şi slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. II, ediție îngrijită de Dalila-Lucia Aramă şi revizuită de G. Mihăilă, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Papacostea, Victor, 1962, „O şcoală de limbă şi cultură slavonă la Târgovişte în timpul domniei lui Matei Basarab", în *Romanoslavica*, V, p. 183-194.

Rotaru, Ion, 1981, *Literatura română veche*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Russo, Demostene, 1907, *Studii bizantino-române*, Bucureşti.

Stoicescu, N., 1971, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească şi Moldova. Sec. XIV–XVII*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română.

Strungaru, Diomid, 1960, „Gramatica lui Smotrițki şi prima gramatică românească", în *Romanoslavica*, IV, p. 289-307.

Strungaru, Diomid, 1964, „Cel mai vechi cronograf românesc de proveniență rusă", în *Romanoslavica*, X, p. 89-99.

Strungaru, Diomid, 1966, „Începuturile lexicografiei române", în *Romanoslavica*, XIII, p. 148-157.

Strungaru, Diomid, 1973, *Staicu Grămăticul. Contribuții la istoria scrisului românesc din secolul al XVII-lea*, Rezumatul tezei de doctorat, Centrul de multiplicare al Universității din Bucureşti.

Strungaru, Diomid, 1976, „Derivatele cu sufixul **-ame** atestate în secolul al XVII-lea numai în **Anonymus Caransebesiensis**? ", în *SCL*, XXVII, nr. 5, p. 523-525,

Ștrempel, Gabriel, 1978, *Catalogul manuscriselor româneşti B.A.R.*, *1-1600*, [I], Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

Ursu, N. A., 1981, „Paternitatea unor traduceri atribuite grămăticului Staicu din Târgovişte", în *LR*, XXX, nr. 5, p. 515-528.

BDD-V145 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:10 UTC)